

tia in creaturis, realis relatio harum ad Creatorem, et si quæ sunt hujusmodi. Quamvis itaque animæ facultates ulla ratione ab eadem possent separari, non licet statim hinc colligere, realem et veram distinctionem non existere inter animæ essentiam ejusque facultates. Non desunt etiam, qui non tantum separabilitatem, sed separationem etiam ex parte quarundam facultatum admittunt; unde

Resp. 2.º omnis. maj., neg. min. Pro cujus solutionis intelligentia præ oculis habere oportet, quod in theoria D. Thomæ, quamvis omnes animæ nostræ facultates ad ipsam spectent tamquam ad principium, a quo veluti profluunt, non tamen omnes in ipsa sola tamquam in subjecto recipiuntur et sustentantur: sunt enim ex his quædam, quæ nec corpori nec animæ solum insunt, sed utrique simul, ut vis vegetativa, sensitiva, locomotiva, quæ idcirco *potentiæ totius conjuncti*, id est, corporis simul et animæ; a D. Thoma non immerito nuncupantur. Jam ergo, cum animæ facultates entia sint accidentalia, accidentium conditionem sequuntur: est autem accidentis conditio sine subjecto non existere, atque eo deficiente deficere; quapropter, cum per separationem animæ a corpore, deficiat subjectum proprium prædictarum potentiarum, et ipsas quoque deficere oportebit. Hæc tamen deficientia quoad esse actuale et completum harum facultatum intelligenda est; nam, cum ipsæ, ut antea dixi, non secus ac illæ, quæ in anima sola recipiuntur et existunt, intellectus scilicet et voluntas, ab anima tamquam a generali, primitivo et essentiali activo principio profluant, in ipsa remanent incomplete et virtualiter, sive, ut aiebant Scholastici, *radicaliter*. Sed, ut verum fatear, quid sibi velit hoc *radicaliter*, neminem hactenus inveni nec audivi, qui satis et apte explicet. Quid mihi de hac re videatur, breviter dicam.

1.º Potentiæ illæ, ex D. Thoma, compositum ex anima et corpore, sive *conjunctum*, dicuntur sibi vindicare tamquam subjectum; quia solum, dum existit conjunctum et per conjunctum, statum completum integramque perfectionem obtinent, quæ ipsis competit in ordine ad actualem operationem,

2.º At vero, dum anima a corpore separatur, complementum hocce et perfectionem quoad operari amittunt; remanent tamen quoad naturam propriam in essentia animæ, sed in statu imperfecto in ordine ad operationem ex defectu alterius elementi, quod ad istam oportet concurrere: desinunt igitur existere quoad esse actuale in statu perfecto, et quoad habere subjectum completum; conservantur vero quoad essentiam quasi convolutæ et replicatæ in anima, et sine actuali evolutione.

Objic. adversus 2.^{am} thes. Pluralitas realis potentiarum tollit simplicitatem animæ: ergo... Prob. ant. Si distinctio realis intercederet inter facultates animæ, hæc constaret ex partibus; sed quod partibus constat, non ex simplex: ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. Anima constaret ex partibus *essentialibus*, neg.; *potentialibus*, conc. Vis argumenti solum constare potest adversus illos, qui potentias ab essentia non distinguunt: at vero apud nos, qui realem distinctionem potentiarum ab animæ essentia tuemur, nullius est roboris. Fatemur, quod essentia ipsa rationalis animæ simplex est omnino, nullisque proinde *essentialibus* partibus constat; at simul fatemur, vim agendi aliam rem esse ab essentia, et hanc agendi vim pluribus partialibus viribus seu potentiis constare: unde pluralitas ipsam tantum vim agendi, non animæ essentiam afficit. Apposite ad rem D. Thomas: «Potentiæ animæ dicuntur partes non essentiæ, sed totalis virtutis ejus, sicut potestas ballivi est pars totius potestatis regiæ»¹.

CAPUT SECUNDUM

DE FACULTATE SENTIENDI

Ex quinque facultatum generibus in superiori capite enumeratis locomotivam vim ac vegetandi potentiam hic omit-

¹ QQ. Disp. De Spir. Creat., art. 11 ad 19.^m

timus, tum quia psychologicè spectatæ minus præcipuæ merito habentur; tum quia in Cosmologia de ipsis redibit sermo. Itaque hic solum perpendemus sentiendi, appetendi ac intelligendi facultates, ex quibus psychologica animæ humanæ investigatio et scientia maxime juvantur et exsurgunt. Quia vero sentiendi facultas et per externa organa, et per interna exercetur, primo de sensibus externis, deinde de internis agemus.

ARTICULUS PRIMUS

De sensibus externis.

Vis sensitiva, universim spectata, est, *qua anima corpori unila res corporeas, qua materiales et singulares, percipit, vel eisdem determinato modo afficitur.* Actus, quo id perficitur, vel sensitio vel affectio sensitiva nuncupatur.

Triplex distingui potest sensibilitatis manifestatio: 1.^a qua singularium corporum sensiles et veluti externas qualitates percipimus, quod ope sensuum externorum fit; 2.^a qua horum corporum qualitates veluti internas et minus sensibiles percipimus, quod officium est sensuum internorum; 3.^a qua experimur affectiones illas, quæ ex prædictis operationibus in anima exurgunt circa sensibilitatis objecta: spectant hæc ad appetitum sensitivum, et *passiones* communiter appellantur.

Exordientes igitur a prima manifestatione, experientia ipsa compertum est, quintuplici ratione eam exerceri: *videndo, audiendo, odorando, gustando et tangendo.* Quoniam vero sensitiva vis absque corporis concursu non exercetur, quinque etiam instrumenta seu *organa* observamus pro his quinque functionibus sensibilitatis, scilicet: oculos, aures, nares, linguam, manus vel etiam superficiem corporis. Quamvis hujusmodi voces et illæ, visus, auditus, etc., non raro pro synonymis usurpentur, distinguendæ tamen sunt, si pro rigore philosophico loqui velimus. At enim *oculus, auris, lingua, etc.*, significant tantum *organa*, quibus exercetur facultas

tas videndi, audiendi, etc. Facultas seu potentia *visiva, auditiva*, etc., ipsam animæ vim, qua videt, audit, etc., designat. Denique voces illæ, *visus, auditus, odoratus, gustus* et *tactus*, utrumque complectuntur, sicut etiam vox illa *sensus*; nam et organum materiale et vim spiritualem animæ simul continet.

Corporum qualitates sensibiles objectum esse externorum sensuum, jam innuimus; at id non eodem modo accidit. Sunt quædam qualitates, quæ ab unoquoque determinato sensu immediate, primo, per se, et non ratione alterius, attinguntur: sic se habent colores respectu visus, sonus respectu auditus, qualitates tactiles respectu tactus, etc. Sunt vero aliæ qualitates vel corporum accidentia, quæ non per se et primo, sed veluti secundario et ratione alterius a sensu attinguntur: quatenus, scilicet, naturalem nexum habent cum his, quæ primo ad sensus referuntur eosque ad operandum determinant; sic quantitas sive extensio, per seipsam et denudata ab omni colore et luce, per visum non perciperetur; sed, quia luci et colori subjicitur estque hujus fundamentum vel subjectum, attingi a visu potest, sicut etiam a tactu, quatenus tactilium qualitatum est basis et veluti subjectum immediatum. Hinc hujus generis qualitates vel ab omnibus, vel saltem a pluribus sensibus attinguntur. Aptissime ergo Scholastici primi generis qualitates appellarunt objectum *sensibile proprium*, alterius generis *sensibile commune*; quia priores per unum tantum sensum, posteriores per plures percipi possunt. Quia vero sensus hujusmodi qualitates attingunt in concreto et prout subjecto singulari insunt, non immerito admitterunt illi objectum aliud sensuum, quod *sensibile per accidens* nuncuparunt; atque illud est, quod conjungitur in corpore cum aliqua ex his qualitibus, quæ per sensum unicum vel plures percipitur. Ita in saccharo dulcedo est objectum *sensibile per accidens* respectu visus, quia est intime conjuncta cum hac albedine, quæ visum ad videndum saccharum determinat. Exinde factum est, ut Scholastici asseruerint etiam, substantiam ipsam corporis esse objectum *sensibile*

per accidens sensuum externorum. Quod pronuntiatum, quamvis neoterici omnes rejiciant reveraque falsum prima fronte videatur, veritatem continere, existimamus, si tamen probe intelligatur.

Duplici etenim sensu corporis substantia accipi potest: 1.º quatenus ipsam rei essentiam significat, prout ista constituitur in tali specie determinata; 2.º prout est subjectum, in quo recipiuntur et existunt ista vel illa singularia accidentia. Si priori sensu sumatur substantia, certe objectum sensuum nulla ratione dici debet, sed solius intellectus, ad quem unice spectat intimam et propriam rei naturam cognoscere. At vero, si posteriori modo sumatur, nihil ob stare video, quominus substantia corporea objectum sensibile per accidens sensuum dicatur; quandoquidem hi simul cum qualitatibus, quæ ipsorum sunt objecta propria, percipiunt subjectum, in quo inhærent, quodque a præfatis qualitatibus determinatur. Sit exemplum: cum corpus aliquod visu sentimus, visus nobis exhibet colorem *istum* id *isto* corpore inhærentem, proindeque videmus corpus hocce ut coloratum et lumine perfusum; at cujusnam naturæ sit istud corpus, an lignum, an lapis, an animal, visus nobis non patefacit, et intellectu id perspicendum est.

Attamen et id quoque mihi videtur dicendum, quod non tantum sensibilia propria et prima, sed communia etiam, ut quantitas et quæ ad ipsam referuntur, figura, motus, quies, distantia, etc., distincte per sensus attingi possunt: sed vero corporis substantia, quam dicimus *sensibile per accidens*, nonnisi confuse et obscure per sensus attingitur.

Ut prædicti sensus sensationes proprias absolvant, vel potius, anima per illos, quædam conditiones requiruntur. 1.º Conveniens organi structura; nam, si illud vel absit, vel læsum sit, abest etiam, vel debilitatur, vel perperam sensitio perficitur: unde, qui caret oculis, caret quoque sensatione videndi.

Ex prima ista enascitur 2.^a conditio; quæ ea est, ut objectum impressionem determinatam et actionem congruam

in organis efficiat. Experimur enim, nos nihil per sensus percipere, nisi externa corpora in nos aliquid agant: et, quia corporis actio ex nimia distantia vel debilitatur, vel tollitur, hæc secunda conditio præsentiam aliquam objecti præ se fert; quæ quidem objecti præsentia diversa sit oportet pro sensus natura, major enim præsentia exigitur ad gustandum quam ad videndum.

3.º Conditio: impressio vel actio objecti in organo nec nimium vehemens, nec nimium remissa esse debet. Experientia ipsa compertum est, sensationem in anima non excitari per tenuissimam impressionem; quam ob rem, ex defectu hujus conditionis, nec sonum nimis remissum percipimus, nec stellarum luce legere possumus. Similiter, solis obtutus aut strepitus vehementior videndi et audiendi sensationes vel impediunt, vel vitiant.

4.^a Conditio ex parte ipsius animæ se habet, in qua certe sensitio non perficitur, vel saltem non percipitur, si rebus aliis attentionem vehementer applicat, ut apparet in homine, qui, in re aliqua meditanda alte et vehementer defixus, quandoque nihil videt apertis oculis.

5.^a Conditio est communicatio organi cum cerebro; nam ex physiologicis constat observationibus, sensationem penitus aboleri, si organi nervuli cum cerebro communicantes vel intercitantur, vel ita comprimantur, ut impedimentum ponatur tenuissimo fluido in eisdem contento, seu, ut aliis placeat, spiritibus animalibus.

Ex hucusque dictis aliqua corollaria inferre licet præ oculis habenda, ut ea, quæ postea de sensationis natura disputabimus, melius capiantur.

1.^m *Talis exoritur in anima sensitio, qualis est actio objecti in organum.* Nam, si, ut diximus, actio objecti in organum ad sensationem requiritur, simulque actio ista mutationi vel varietati est obnoxia, pro diversa objecti magnitudine, distantia, præsentia, etc.; consequens est, sensationem quamlibet cujusque sensus diverse modificari et determinari, juxta determinationes et speciales conditiones objecti agentis.

2.^m *Sensationis natura dijudicanda est ex eo, quod in ipsa observatur, dum supradictis conditionibus est stipata, et præsertim dum exercetur absque organi vitio vel defectu.*

3.^m *Sensationes visus et tactus sunt magis perspicuæ et distinctæ, simulque perfectiores ex parte repræsentationis objectivæ. Cujus rei ratio forte assignari posset, quia visus, ex una parte, est perfectior inter exteriores corporis sensus, et, ut ait apposite D. Thomas, quasi quidam intellectus corporis; ex alia parte, quia colores et lux, quibus ipsius objectum proprium constituitur, repræsentandi vi maxime et ex sua natura donantur. Quæ postrema ratio tactui etiam accommodatur, quippe qui ad quantitatem sive extensionem refertur mediis qualitibus, quæ ejus proprium objectum constituunt, ut sunt calor, frigus, durities, mollities, etc.*

4.^m *Vehementior organi commotio retundit debiliorem, ita ut sensatio, quæ huic respondet, magis vel minus impediatur. Sic experimur, quod in vehementi strepitu minores aeris vibrationes sive submissas voces non audimus.*

SCHOLIUM

In explicando, quo ordine vel qua ratione quisque sensus suam exerat actionem, immorari non licet, ne opus elementare plus æquo protrahatur. Tria summatim attingam tantum circa hujus articuli argumentum. Primo: divina Providentia esse factum, sensuum nostrum organa ampliorem non habere perfectionem: nam, si tactus, ex. gr., delicatior esset aut sensibilibus, nec aeris impressionem et contactum sustinere possemus; et sic, proportionem servata, de aliis sensibus. Secundo: externi hujusmodi sensus, sicut etiam interni, duo præcipua habent munia in homine; quandoquidem Deus nos eis donavit, tum ut animalem vitam servare possemus, tum ut intellectualem cognitionem excitarent et juvarent, qua ad Dei ipsius divinarumque rerum notitiam et amorem assurgamus. Tertio: quæ de objectis sensibilibus propriis et communibus cum D. Thoma delibavimus, D. Augustinus jam

antea docuerat, idque variis in locis, ex quibus accipe unum: «Intelligis ergo, et quædam singulos sensus habere propria, de quibus renuntient, et quædam quosdam habere communia? Et hoc intelligo»⁴. Atque illud notatum velim, quamvis certum sit, ut diximus, communicationem existere oportere inter cerebrum et organa sensuum; in quo tamen sita sit, et qua ratione communicatio ejusmodi peragatur, non satis inter physiologos constare videtur. Nam, si quosdam audiamus, communicatio ista fit veluti per quamdam vibrationem, quatenus nervuli ab organis ad cerebrum pertinentes objecti externi commotionem ad ipsum transmittunt. Existimant alii, et (ut nobis videtur) probabilius, fluidum quoddam nerveum dictum cerebro elaborari, quod, per tubulos tenuissimos, quibus nervi sunt instructi, excurrens, motum et sensationes determinare vel juvare queat. Hypotheses alias alii excogitarunt pro explicanda præfata communicatione, quas hic expendere nec libet, nec licet.

ARTICULUS SECUNDUS

De sensatione.

Mirum plane, quot opinionum portenta circa sensationis naturam a philosophis sint excogitata. Quæ cum singulariter enumerare et expendere elementaris operis ratio non patitur, præcipuas tantum, idque summatim, attingemus. Itaque hujusmodi

§ I

Opiniones philosophorum.

Ad tres classes commode revocari possunt. Quidam namque docent, animam sensatione esse tantum *activam*; alii me

⁴ *De lib. arb.*, lib. 2.º

re *passivam*; alii partim *activam* et partim *passivam*. Inter prioris sententiæ sectatores enumerare licet Platonem, qui, quamvis subobscure sæpe de hocce argumento loquatur, cum edocuerit, animam corpori uniri ut motorem tantum, et non ut formam substantialem et secundum essentiam, simulque humanam cognitionem per ideas animæ naturaliter inditas explicaverit, sensationem per solam animæ vim etiam explicare cogitur.

In eandem sententiam descenderunt Neoplatonici; siquidem opinabantur illi, animam hominis sensibilia objecta in seipsa continere, proindeque in se et per se percipere. Huic sententiæ ex parte accessisse videtur Henricus Gandavensis, dum sensationem soli animæ tribuit, docens, impressionem objecti in organis ad illam revera non concurrere. Inter recentiores annumerandus pro hac sententia Mallebranche, qui docuit, impressionem vel actionem externi objecti in organa ad animam nullo modo pertingere, sed esse meras occasiones, ex quibus Deus ipse sensationes producat in anima, sicut producit etiam perceptiones intellectuales, quæ ex ipso a sensationibus ob quamdam majorem vividitatem solum distinguuntur. Ex quo colligere fas est, quod, si vera et logica loqui velimus, dicendum foret, quod, juxta Mallebranche systema, sensationes non solum animæ unice tribui debent absque ullo influxit ex parte corporis, sed a Deo ipso et solo effici. Denique, eidem sententiæ accesendi sunt, quisque pro suo modo, Descartes, Leibnitz, Berkeley, et quotquot docent, vel animam corpori uniri ut motorem mobili; vel sensum ab intellectu realiter non distingui; vel nulla esse exteriora corpora, prout in rei veritate adstruunt plurimi philosophiæ germanicæ sectatores, qui vel supponunt, ut Kant, corpora sensibus dari in spatio et tempore, eaque esse formas tantum subjectivas intuitionis; vel docent cum Fichte, esse effectus ipsius activitatis animæ; vel cum Hegel, esse tantum modos, quibus natura seipsam determinat et evolvit. Hi namque omnes coguntur demum concedere, animam in sensatione pure *activam* esse.

Veniamus ad eos, qui animam *passivam* tantum in sensatione supponunt, inter quos primum annumerare oportet Democritum et Epicurum, agentes, sensationem nihil esse aliud nisi passionem sensorii per atomos ex corporibus veluti erasas atque in organa incurrentes. Connumerandus deinde Locke, qui etiam facultatem sentiendi tamquam mere *passivam* traducit; undè etiam edixit, sensationem esse passionem in anima a corpore productam. A qua sententia non multum Condillac abludit, qui solam tactus sensationem ad vim animæ repræsentativam retulit; reliquas affectiones, proindeque passiones animi, gratas vel ingratas appellavit.

Atque ad tertiam classem jam accedentes, præter Aristotelem ejusque antiquos discipulos, in ea opinione versati sunt tum D. Augustinus, tum D. Thomas, cum reliquis maximi nominis Scholasticis. Atque primus quidem non uno tantum loco docuit, nec corpus nec animam solum, sed utrumque ad sensationem concurrere. «Ex visibili et vidente, ait, gignitur visio, ita tamen ut ex vidente sit sensus oculorum, et aspicientis atque intuentis intentio; illa tamen informatio sensus, quæ visio dicitur, e solo imprimatur corpore, quod videtur, id est, a re aliqua visibili». Quod attinet ad D. Thomam, sexcentis locis plus minus docet, animam, dum sentit, passione et actione affici. «Sentire, inquit¹, quantum ad ipsam receptionem speciei sensibilis nominat passionem... sed quantum ad actum consequentem ipsum sensum perfectum per speciem nominat operationem».

§ II

Natura sensationis.

Itaque, præter objectum ipsum et organum, in sensatione adæquate sumpta tria observantur: 1.º impressio sive actio

¹ *Cent.*, lib. 1.º, dist. 40, q. 1.ª, art. 1.º

objecti in organum; 2.º affectio seu motus animæ, quo hæc ad objectum dirigitur et tendit, qui quidem motus est veluti *reactio* sensus in objectum externum, qua istud per repræsentationem fit præsens animæ, quæ ex vi hujus *reactionis* et repræsentationis ad objectum ipsum convertitur; 3.º perceptio ipsa sensitiva objecti. Hæc ratio explicandi sensationem proprie dictam sive cognoscitivam, a qua proinde excludimus sensationes affectivas (sentimentos, pasiones), rationi et experientiæ consentanea reperitur, et simul germanam D. Thomæ doctrinam continet.

Quæ theoria sensationis, ut plenius capiatur, tantisper est dilucidanda et evolvenda. Igitur corporis impressio in sensorio sub duplici respectu spectari potest; scilicet, quatenus est actio unius corporis in aliud corpus, et quatenus est impressio objecti hujus in hac potentiam cognitricem. Prima impressio est veluti actio mechanica, quia a corpore, quatenus corpus seu ut *res* quædam est, procedit, ex. gr., actio, qua corpus luce perfusum sui imaginem in oculo depingit: secunda vero est veluti impressio seu actio *objectiva*, quæ corpori lucido, ex. gr., non ut corpori precise, sed ut *objecto* visus congruit, quatenus hoc corpus lucidum imprimat vel agit in oculum, non utcumque, sed ut constat his vel illis humoribus, membranis, etc.; nam hæc etiam reperitur in oculo cadaveris, sed ut informatum vitaliter per animam, quæ pollet vi sentiendi. Atque hæc quidem impressio, sive actio corporis ut *objecti* in organum vitali vi præditum et ab anima informatum, est, quæ determinat reactionem prædictam animæ repræsentativam objecti, quovis tandem modo fiat repræsentatio ista, de quo postea. Siquidem cognitio quævis ex sua ipsa natura repræsentationem aliquam involvit; nam, ut habet D. Thomas et experientia ipsa testatur, *cognitio contingit, secundum quod cognitum est in cognoscente*; et, si cognitum est in cognoscente, profecto ipsi repræsentatur, dum cognoscitur.

Ex his habes, quid sibi voluerint Scholastici, dum loquebantur de actione *intentionali* corporum in sensus; nihil

enim est aliud actio præfata nisi impressio, quam objectivam nuncupavi, sive actio objecti in organum, ut animatum et præditum vitali et cognitrice facultate. Habes etiam, quid sibi voluerit D. Thomas, et non absque fundamento, sed merito docuisse, duplicem agnoscendam impressionem sive immutationem sensus ab objecto sensibili, dum ait¹: «Est autem duplex immutatio, una naturalis, et alia spiritualis: naturalis quidem, secundum quod forma immutantis recipitur in immutato secundum esse naturale, sicut calor in calefacto; spiritualis autem, secundum quod forma immutantis recipitur in immutato secundum esse spirituale». «Ad operationem autem sensus requiritur immutatio spiritualis, per quam intentio formæ sensibilis fiat in sensu». Nec absque fundamento D. Thomas vocat *spiritualem* immutationem istam sive impressionem intentionalem objecti; nam impressio ista ad sensum refertur et ipsum immutat, prout animatum seu informatum anima, quæ tam in se, quam in suis potentiis spiritualis vere est. Quoniam ergo quod in alio recipitur, juxta hujus modum recipitur et modificatur, impressio prædicta objecti in animam per sensorium, sicut etiam species sensibilia seu repræsentatio, quæ eam consequitur, spirituales sint oportet, saltem imperfecto modo, sicut ipsa anima, in quam agit et in qua recipiuntur. Dixi *imperfecto modo*, quia sensibile objectum non agit in animam directe et immediate, sed prout anima informat vitaliter organum sensus, et prout est principium, a quo emanat actuosa vis, quæ in sensorio reperitur.

Ergo jam perspicitur, quod sensitio, quamvis adæquate sumpta tria complectatur, ut dixi, pressius tamen et proprie duobus perficitur, quæ sunt: 1.º impressio objectiva sive intentionalis corporis in sensorium, quæ simul cum reactione animæ per sensuum repræsentationem rei percipiendæ determinat et producit; atque hujusmodi objecti repræsentatio, ex impressione *objectiva* simul cum reactione sensorii exur-

¹ *Sum Theol.*, 1.^a p., q. 78, art. 3.º

gens, constituit *speciem sensibilem*; 2.º actio, qua anima, per istam repræsentationem seu speciem sensibilem semel determinata in rem sive objectum, a quo impressio vel repræsentatio causata et determinata fuit, convertitur, ipsumque percipit seu cognoscit. Sensationis theoria nunc exposita nos ducit ad sequentia

Corollaria:

1.^m *Recte docet D. Thomas cum reliquis majoris nominis Scholasticis, animam in sensatione esse simul passivam et activam.* Siquidem, quatenus recipit impressionem objectivam corporis, et etiam quatenus perceptio sensitiva, utpote actio immanens, in ipsa anima recipitur tamquam in subjecto, merito dicitur *passiva*; quatenus, reagendo in præfatam impressionem objectivam, ad rem ipsam convertit se, et etiam quatenus percipit hoc objectum, dicitur et est vere *activa*. Ex quo colligere possumus etiam, quod objectum sensibile est simul principium et terminus sensationis: *principium*, quatenus imprimitur in organo et operatur in ipso, sive potius agit in animam per sensorium ad productionem speciei, determinando simul animam ad operandum; *terminus*, quatenus est id, quod attingitur per sensationem, et proinde res, ad quam terminatur perceptio sensitiva.

2.^m *Quamvis anima sit simul passiva et activa in sensatione, hæc, absolute considerata, ad actionem potius quam ad passionem est referenda.* Nam præcipuum in sensatione est perceptio objecti realis, quæ proculdubio vera est actio.

3.^m *Sensatio adæquate sumpta continet aliquid subjectivi et aliquid objectivi.* Equidem est *subjectiva*, quatenus anima in sensatione et excipit actionem objecti, et impressionem hujus in organo animato experitur; est *objectiva*, quatenus ad objectum illud fertur, atque ipsum, prout in seipso existit, aliqua ratione percipit atque attingit. Dico *aliqua ratione*, quia non omnes sensationes æqualiter in objectum externum feruntur. Experientia ipsa teste, majori perspicuitate et distinctione percipimus objecta, quæ ad visum et tactum referuntur, quam illa, quæ odoratum, gustum, etc., respi-

ciunt. Quod tamen nihil obstat, quominus etiam istæ vere objectivæ dici queant; nec enim odoratu odorem tantum, nec auditu sonum, nec gustu saporem percipimus, sed rem etiam odorem, sonoram, sapidam sentimus. Quapropter rejicienda distinctio illa, quam Balmes, philosophos quosdam imitatus, constituit inter sensationes visus et tactus et sensationes aliorum trium sensuum, quasi priores tantum repræsentativæ essent. Namque omnes sunt objectivæ et repræsentativæ, quoniam omnes ad objectum externum referuntur, illudque menti offerunt; tantum differentia existit in eo, quod repræsentatio ista in aliquibus ex sensationibus est magis perspicua, distincta et determinata quam in aliis. Hujus differentię verisimilem rationem jam supra innuimus.

Ex hoc corollario phænomena quædam sensationis intelligi et explicari possunt: sic, ex. gr., diversitas sensationis, quam experimur, dum in aquam tepidam injicimus manus, quarum una frigore riget, altera calore æstuat, ex diversa impressione in organum animatum et consequenti modificatione animæ procedit, seu, quod in idem redit, phænomenum istud, sicut et alia similia, locum habere possunt ex parte elementi subjectivi, quod in sensatione reperitur.

4.^m *Ergo perperam Reid aliique auctores sensationem definiunt et explicant per affectionem jucundam vel injucundam.* Etenim aliud est affectio grata vel ingrata, quæ sensationem comitatur aut sequitur, aliud longe diversum sensitio ipsa, qua rem percipimus: sic, aliud est pulchram columnam vel statuam visu percipere, aliud ex hac visione voluptatem capere, vel gratam affectionem ex eadem experiri: primum ad ordinem cognoscitivum spectat; alterum ad ordinem affectivum. Unde merito D. Thomas docet, «quod sensatum et intellectum non infert dolorem vel tristitiam in quantum hujusmodi, sed in quantum est nocivum vel apprehenditur ut nocivum»¹. Nihilominus observare libet, quod,

¹ Q2. Disp. De Verit., q. 2.^a, art. 1.º